

Gereformeerde vroomheid als katholiek verschijnsel nu

Gereformeerde en middeleeuwse vroomheid (7)

In de laatste aflevering van deze artikelenreeks wil ik proberen om in grote lijnen de betekenis van het katholieke karakter van de gereformeerde vroomheid voor het heden te schetsen. Er zijn twee hoofdlijnen. De eerste is dat wij als gereformeerden – weer – oog voor de vele katholieke componenten van onze eigen praktijk der godzaligheid moeten krijgen. Het feit dat wij dat zicht grotendeels kwijt zijn, doet de pijnlijke vraag opkomen of de vroomheid van onze vaders tegenwoordig onder ons nog wel leeft.

De tweede hoofdlijn betreft niet de eigen gelederen, maar heeft betrekking op onze houding ten aanzien van de buitenwacht. De katholiciteit van de inhoud van de gereformeerde vroomheid is bepaald niet een zaak waar wij ons voor te schamen hebben. Integendeel, die behoort voor ons een reden te zijn om de confrontatie met de huidige wirwar van spiritualistische opvattingen aan te gaan. De lange adem van twintig eeuwen Christendom wint het van de kortstondige briesjes van modieuze uitingen van mystiek. Bovendien heeft het specifieke karakter van de gereformeerde spiritualiteit en praktijk der godzaligheid een sterke zeggingskracht.

Heilzame relativering

Zoals iedere geestelijke richting denkt ook de Gereformeerde Gezindte dat haar opvattingen zo apart zijn dat zij uniek is. Wij hebben in het voorafgaande gezien dat dit bij nader inzien voor wat de vroomheid aangaat enorm tegenvalt. Er is een grote receptie van traditionele motieven, middelen en vormen uit de middeleeuwse devotie. De katholieke dimensie is het voornaamste aspect van de gereformeerde ervaring en geloofsuitingen. Zij vormen een bijzondere verschijningsvorm van een traditie die al zo oud is als het Christendom zelf. In dit licht komt het betrekkelijke van de gereformeerde vroomheid te voorschijn. Wij als twintigste-eeuwse gereformeerden hebben de waarheid niet in pacht, maar vormen een bijbelgerichte gestalte daarvan, te vergelijken met een fraai station aan de lange spoorlijn van de katholieke tradities. Niet minder, maar ook niet meer! Dit inzicht moet ons wakkerschudden uit de sluimering – zo geen slaap – van ons zelfbewustheid en onze eigenwaarde. Wie eigen inzichten absoluteert, verstaat niets van de rol die God aan de geschiedenis toekent bij de verwerkelijking en de toepassing van het heil en negeert het Schriftwoord dat zegt: 'Wie staat, zie toe dat hij niet valle.'

Pijnlijke vraag

Het is een opvallend gegeven dat de gereformeerde piëtisten uit de zeventiende eeuw er openlijk blij van geven leentjebuurt te spelen bij voor-reformatorische auteurs en zelfs bij eigentijdse rooms-katholieke schrijvers, terwijl zij die zichzelf in de twintigste eeuw als hun geestelijke nazaten beschouwen, die doorwerking ontkennen of er althans verlegen mee zijn. Wat zit hier achter? Wordt dit uitsluitend veroorzaakt door het feit dat wij in onze tijd nauwer in onze ingewanden zijn dan onze vrome vaders? Of speelt er latent ook een andere factor mee en is deze misschien zelfs zwaarwegender dan de eerste?

In de zeventiende eeuw brachten de gereformeerde piëtisten de katholieke vroomheid ook in praktijk. In concreto kenden zij dagelijks een stille tijd, die zij doorbrachten in gebed en meditatie. Zij konden getuigen van mystieke 'ervaringen en belevenissen'. Zij wisten van de invloeiingen des Geestes. In concreto onderhielden zij vastendagen, waren zij stipt in hun heiliging van de dag des Heeren en vermaakten zij zich in geestelijke onderlinge gesprekken. En de Gereformeerde Gezindte in onze tijd? Meditatie en vasten worden door haar gewoonlijk voor rooms versleten. Zij vindt een

strikte sabbatheiliging wettisch en acht mystieke ervaringen overdreven zo niet bedenkelijk. En zelfs een voor deze tijd zo geschikte vorm van gereformeerde vroomheid als de gezinsgodsdienst wordt in de praktijk zo goed als nergens beoefend. Het zou wel eens kunnen zijn dat het veelal ontbreken van de gereformeerde vroomheid onder ons de verklaring vormt voor de ontkenning van de katholiciteit daarvan.

Hoge waarde

De dogmatische gène die velen ten toon spreiden als de afhankelijkheid der gereformeerde vroomheid van de middeleeuwse devotie ter sprake komt, is misplaatst. Het is geen zaak om ons voor te schamen, maar om ons over te verblijden. Door de katholiciteit van de gereformeerde vroomheid zijn wij als Gereformeerde Gezindte in de twintigste eeuw verbonden met de kerk van alle tijden en alle plaatsen. Deze overeenstemming staat garant voor de kwaliteit, de vitaliteit en de degelijkheid van die vroomheid. Voor wie deze visie niet wil delen, bestaat welbeschouwd slechts één alternatief: de geldigheid van de gereformeerde vroomheid op zichzelf ontkennen. Met een historisch beroep op de reformatoren is deze optie zeer wel mogelijk.

Men bedenke dan evenwel terdege dat dit eveneens historisch gezien impliceert dat het met de Hervorming begonnen zou zijn. Wie de geschiedenisopvatting van de hervormers zelf kent, weet dat zij er wel anders over dachten. Het katholieke gehalte van de gereformeerde vroomheid moet ons zoveel waard zijn dat zij door ons als een onopgeefbaar goed wordt gekoesterd. Dit heeft consequenties voor ons standpunt ten aanzien van Samen-op-Weg. De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden kennen tradities die van die vroomheid gespeend zijn. Vanuit de optiek van de devotie kan de tot stand gekomen fusie niet anders dan als een teloorgang worden beschouwd. In de zeventiende eeuw kende men het gezegde 'Liever Turks dan paaps'. Als variant daarop zou men met het oog op de spiritualiteit en allerlei heiligingsvormen nu kunnen bedenken: 'Liever paaps dan dolerend en luthers'.

Dure roeping

Katholiciteit is als gave altijd ook een opgave. God geeft ons iets, opdat wij het door zouden geven. De verkiezing staat in het perspectief van de dienst. De Bijbel is hier heel duidelijk en stellig in. Wanneer de discipelen door de werking des heiligen Geestes ingewijd zullen zijn in de heilgeheimen van hun Meester, rust op hen de dure plicht: 'Gij zult Mijn discipelen zijn'. Had Hij het hun voorheen al niet betuigd: 'Ziet, Ik zend ulieden als schapen te midden van de wolven'?

Voorstanders van de gereformeerde vroomheid hebben bijbels gezien geen teen om op te staan als zij zich afzijdig van de huidige maalstroom van spirituele en mystieke golven willen houden. Er wordt van ons een getuigenis gevraagd. God wil het. En onze naaste kan er goed mee zijn.

Wat let ons om de confrontatie aan te gaan? Wie overtuigd gereformeerd is, kan dit alleen maar zijn omdat hij van mening is dat de gereformeerde positie de waarheid van de heilige Schrift het meest benadert: Wat valt er dan van andere meningen en stelsels te vrezen? Die moeten het dan altijd afleggen.

De confrontatie zal de kracht van de katholiciteit aan het licht brengen. De hedendaagse rages van de allerindividueelste mystieke bevindingen en het terugvallen op allerhande spirituele tradities uit oosten en westen zullen door de katholieke traditie als wonderbomen ontmaskerd en geveld worden. Bovendien zal het oerdegelijke gebinte van die traditie en de gloed der eeuwen die daarvan afstraalt, vele zoekende zielen kunnen aantrekken en een huis bieden om in te wonen.

Bijbels gehalte

Vergeleken met de andere spirituele en mystieke bewegingen die de delta van de moderne vroomheid bepalen, kent de typisch gereformeerde vroomheid grote voordelen. Ik wil er hier drie noemen. Allereerst het bijbels gehalte. In artikel vijf van de Nederlandse Geloofsbelijdenis belijden

wij dat wij zonder enige twijfel geloven al wat in de heilige Schrift is begrepen, inzonderheid omdat ons de heilige Geest getuigenis geeft in onze harten, dat zij van God zijn. Hier wordt beleden dat de heilige Geest Zich in Zijn werking aan het Woord paart. Wel, dan mag ook van die zaken die overeenstemmen met het bijbels getuigenis, worden verwacht dat de Geest ze wil gebruiken in Zijn overtuigend werk.

Door dat bijbels gehalte straalt de gereformeerde vroomheid gezag en normativiteit uit. Dat is heel wat anders dan de vaak zo persoonlijk en gevoelsmatig gekleurde spirituele en mystieke verhalen. Deze kunnen analoog psychologisch gestructureerde personen wel boeien, maar verder dan dat beperkte bereik komen ze ook niet.

Maatschappelijke vertaling

De hernieuwde aandacht voor het ingekeerde leven, voor irrationele ervaringen en mystieke heilswegen kan gedeeltelijk worden verklaard als een vlucht uit het kille materialisme en het koude pragmatisme van onze tijd. Als zodanig zal de voorliefde voor spiritualisering wel een lang leven beschoren zijn. Aan de andere kant valt er al weer een reactie op die verinnerlijking en spiritualisering waar te nemen. Men vindt stille tijd en mystiek best, maar eist wel dat er een koppeling met de concrete levenssituaties wordt aangebracht. De vroomheid moet ook maatschappelijk worden vertaald.

Een kwart eeuw geleden kon de Gereformeerde Gezindte met recht het verwijt worden gedaan dat zij zich niet of nauwelijks inzette voor de maatschappelijke realisering van de uitgangspunten van haar vroomheid. Ondertussen is zij hard bezig om de lacune op de te vullen. Blijkbaar is ook de maatschappelijke dimensie van de gereformeerde vroomheid zo vitaal dat die zich niet verloochent. Deze kant aan de gereformeerde vroomheid zal velen – blijvend – aanspreken. De inhoudelijke vulling van haar maatschappelijke vertaling kan voor hen een oriëntatiepunt op hun zoektocht zijn.

Evenwichtigheid

Het is een ijzersterk punt van de vroomheid in gereformeerde zin dat zij in haar geschiedenis een onwrikbaar evenwicht vertoont tussen enerzijds de innerlijke bevindelijke gangen van het leven des geloofs en anderzijds de realisering van de heiliging in de praktijk van het leven van alledag. Het ijzersterke zit met name in het feit dat beide kanten een zo brede uitwerking hebben gevonden als nergens elders in het Protestantisme. Geestelijke psychoanalyse van een formaat als in het gereformeerd Piëtisme zoekt men elders tevergeefs. Voor de meest gedetailleerde geestelijke regulering van het persoonlijke leven, van het gezinsleven en van allerlei beroepen kan men in dezelfde stroming terecht. Het zal waar zijn, dat die stabiliteit niet altijd even helder naar voren is gekomen, maar dat ze tot het wezenlijke van de gereformeerde vroomheid behoort, is onbetwistbaar.

Velen hebben vandaag de dag het gevoel dat ze op de wip zitten. Ze kunnen onmogelijk het evenwicht vinden tussen het verborgen leven en mystieke ervaringen enerzijds en de bekliving daarvan in het maatschappelijke leven anderzijds. Tallozen worden intens moe van het eindeloze gebalanceer om een wankel evenwicht te bereiken. Juist op hen zal de evenwichtigheid van de gereformeerde vroomheid grote aantrekkingskracht uitoefenen.